

Ի Շ աւարչան գունդագունդ
 Յեռեալ 'ի պար թունդ 'ի թունդ ,
 Ի յաղթանակ' Օն անդր յառաջ ,
 Ի յաղթանակ' մի ձախ մի յաջ .
 ()ն անդր յառաջ
 Ս'ի ձախ մի յաջ
 ()ն անդր յառաջ .
 Հայ' Օն յառաջ
 Ի յաղթանակ :

Հ . Դ . Մ

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Սարգոսս պանապան էլիմաներոս որակ ունեցած յարկո-նի-նները :

ԲԱՐԵՆԱՌՆ գօտիներուն ծայրը՝ բեկեռային շրջանակէն ասդին բնակող ազգերը ընդհանրապէս շիկամաղ են, կապոյտ աչուրներով, գոյներնին ճերմակ ու բարձրահասակ . բնութեամբ կտրիճ, պատերազմասէր, անհանդարտաբարոյ ու ձեռուրնին արիւնի վարժեցուցած են : Իրենց մասնաւոր ախտ մը կրնանք սեպել հայրենի երկրին անսիրելութիւր . վասն զի ինչուան Լ'փրիկէի ներսերը կ'երթան բնակելու, և Լյարոպական ազգաց շատերուն ծագումը այս հիւսիսային ժողովուրդներէն առաջ եկած կը կարծուի : Բեկեռային շրջանակին տակը բնակողներէն բոլորովին տարբեր են ասոնք՝ թէ բարուք և թէ սովորութեամբ :

Թաթար ազգը, ընդհանուր խօսելով, գրեթէ իրեն բազմութեամբը՝ Լ'սիոյ ընդարձակածաւալ երկրին մեծ մասը գրաւած է : Դէմքերնին շատ տգեղ է, տժգոյն և թուխ, ու միջահասակ են . բայց իրենց մարմնոյն կորովութեամբը շատ անուանի են : Թաթարներէն աւելի տգեղ ու անշնորհք կերպարանք ունին Վալուխները, որ

կասպից ծովուն քովերը կը բնակին՝ Ռուսաց և Ս'եծ Թաթարստանի մէջ տեղը . լայն դէմք մը ունին ասոնք և տափաքիթ են, աչուրնին պզտիկ ու մէկ մէկէ վեց մասնաչափ հեռու : Թեպէտ Թաթարներէն շատերը Ղենաց և արևելեան Ռուսաց հետ խառնուեր են, բայց իրենց ցեղին նշանները չեն փոխած : Ռուսներէն շատերը Թաթարի դէմք ունին, և անոնց պէս մարմննին քառակուսի է, ազգրնին հաստ և սրունքնին կարճ : Ինքնագլուխ կամ անկախ Թաթարաց երկիրն երթալու որ ըլլաս՝ աւելի շնորհք ու կերպարանաց համեմատ վայելութիւն կը տեսնես վրանին . Ղենացիք ալ աւելի ասոնց կերպարանքովն են, և ինչպէս հաւանական կ'երևնայ՝ մէկ ցեղէ առաջ եկած պիտի ըլլան : Լ'սոնք Լ'սիոյ արևելեան կողմը բնակող ժողովրդոց մէջ՝ ամենէն հին ու քաղաքակիրթ ազգը սեպուած են . մօրուք չունին, մորթերնին ալ թխագոյն է, և Ղաբոնացոցմէ քիչ կը տարբերին . վասն զի անոնք աւելի դէպ 'ի հարաւ բնակելնուն պատճառաւ աւելի սեւամորթ են և մեծաչուի ու բարձրայօն : Լ'չուրներնուն տեսութիւնը շատ զօրաւոր է, գլուխնին մեծ ու վզերնին կարճ . մազերնին ալ սև ու խիտ : Բնաւորութեան մէջ զարմանալի նմանութիւն մը կը տեսնուի Ղենաց ու Ղաբոնաց մէջ . վասն զի այս երկու ազգն ալ զիջող, հետաքրքիր, համբերող, արդարասէր, քաջասիրտ, բայց միանգամայն դիւրահաւան ու հպարտ են : Կանանց մէջ յարգի ու ազնուակա-

1 Տես Հատ . Է . 285 :

նութեան սեպուած է՝ պղտիկ ոտք ու նենալը . անանկ որ վեց տարեկան պղտի տղու մը ոտքի ամանը կարենայ իրեն յարմարիլ . անոր համար ալ է որ պղտի կութէ կը սկսին՝ մասնաւոր երկաթնե-
րով աղջկանց ոտքը սղմել : Սւրիշ սովու-
րութիւն մ'ալ ունին որ Միտոյ մէկալ ազգաց մէջ ալ կը տեսնուի , աղջկանց քիթը տափկել . Սարապարի , Պարսից ծոցուն ու Վալիֆոռնիայի մէջ ալ այս սովորութեան բողբոլին ներհակը կը տեսնուի , և ամէնքն ալ իրենցը աղէկ կը կարծեն . որով յայտնի կ'իմացուի թէ բարքն ու բնաւորութիւնը որչափ մեծ ազդեցութիւն ունին մարդկային ախոր-
ժակաց վրայ . վասն զի ասոնք աղջիկ տղայոց ունեւորը կը ծակեն , անկէ մա-
տանի , գինդ և ուրիշ զարդեր կ'անցը-
նեն . և այս տգեղ պաճուածանքը անանկ ակնահաճոյ ու վայելուչ կ'երևնայ ի-
րենց , ինչպէս մեր երկիրներուն բնակ-
չացը՝ կանանց ականջէն կախուած գին-
դերը : Արագիլի վայրենիներն ալ աւելի արտառոց սովորութիւն մը ունին . ստո-
րին շրթունքնին կը ծակեն , ու մէջը կա-
նաչ քար մը , ու փղոսկրէ գլանիկ մը կը հաստատեն :

Վորէացոց ծագումն ալ Ղենաց-
մէ առաջ եկած է . վասն զի նոյն լե-
զուն , սովորութիւնները և տերութեան տեսչութիւնը կը բանեցընեն . Վորէա ըստաւ Միտոյ թերակղզոյն մէջ կը բնակին ասոնք , որ Ղենաստանի և Ղաբոնի մէջտեղը կ'իյնայ : Ղենաց կերպարանքը ունին նաև Վոյնիլինա-
ցիք , Թունքինացիք , Սիամացիք , Փե-
կուացիք , Մաքանի բնակիչները , ու ասոնց մերձակայ բոլոր ժողովուրդնե-
րը : Տարբերութիւննին միայն գոյներ-
նուն վրայ է , որ քիչ մը կը զանազա-
նուի՝ ամէն մէկերնուն բնակած եր-
կրին լեռնոտ կամ դաշտային ըլլալուն պատճառաւ : Երկայն ականջ ունե-
նալը ասոնց մէջ շատ յարգի սեպուած է . անոր համար ոմանք քաշելով կ'եր-
կրնցընեն իրենց ականջը . ուրիշներն ալ բլթակնին այնչափ կը ծակեն որ մէ-
ջը մատ կը սղմի , և շատերուն ականջը

ինչուան ուսերնին կը հասնի : Սիամա-
ցիք ալ մասնաւոր վեռնիչով մը տարուե-
տարի ակունին կը ներկեն , որ մեծ գե-
ղեցկութիւն կը համարին :

Ղաւայի բնակիչքը Թաթարաց ու Ղենաց շատ նմանութիւն ունին . ընդ-
հակառակն Սարայի , Սումատրայի և ուրիշ մերձակայ կղզեաց բնակիչքը , իրենց գոյնին ու մարմնոյն ձևովը շատ կը տարբերին . և այս բանիս հաւանա-
կան պատճառը զայն կը համարին բնա-
պատումք թէ հնդկային արշիպեղագո-
սին բնակիչքը՝ շատ ազգերէ ձևացած են , ու ինչուան Եւրոպայէն ալ եկեր հոն տեղուանքը բնակեր են գաղթա-
կանութեամբ : Վանի որ հիւսիսային կողմերուն մտնեաս , Սանիլեան ու Փիլիպպեան ըստաւ կղզիները առջևե-
կու քան , որոնք այլ և այլ ատեն Սարա-
նիացոց , հնդկաց , Ղենաց , Սարա-
պարաց ու սևերուն հետ վերաբերու-
թիւններ ունեցած ըլլալով , իրենց կրի-
մային տակ եղած ժողովուրդներէն ա-
մենէն աւելի խառն դէմք ու տարբեր բնաւորութիւն ստացեր են : Տեղացի սևերուն մէջ ալ զարմանալի տարբերու-
թիւններ կը տեսնուին , մի և նոյն կղզ-
զոյն մէկ կողմը բնակողը՝ բոլորովին այլակերպ գծապարտութիւն ունենալով միւս կողմինէն : Ղանապարհոյգք բնու-
թեան մէջ տեսնուած այս յատկութիւն ները մեկնելու համար տեսակ տեսակ պատճառներ մէջ կը բերեն , որոնց դը-
ժուարին կ'երևնայ հաւատար :

Փափուներուն և նոր կուրնեայի բը-
նակչաց մորթին գոյնը բողբոլին թիտա-
տիպ է , Վիլիկեցոց շատ նմանութիւն ունենալով , թեպէտ և բնակութեան տեղերնին երկու հազար երկու հարիւր գաղղիական փարսախ հեռու է իրար-
մէ : Ս'էկ մասի հաստութեամբ ու չորս բլթաչափ երկայնութեամբ սեպ մը կ'առնուն ասոնք , և ունեւորնին ծա-
կելով անոր մէջը կ'անցընեն , գեղեց-
կութիւն սեպելով . ականջնին ալ նոյն պէս կը ծակծրկեն , առաջնին նման զարդեր անցընելու համար :

Երբ հորանտայի բնակիչքը ()դէն .

դաջուոց հետ շատ նմանութիւն ունին . բարձրահասակ են , ուղղաբերձ ու չոր չըրուկ : Արտեանունքնին միշտ կէս գոց է , աչուրնին այն կողմերուն խայթաղ ու փաստակար ճանձերէն պահպանելու համար : Շատ խեղճ է այս ժողովուրդը , ու գրեթէ անբաններուն կը մտնենան : Արք և կանայք երեսնական հոգի խումբ խումբ խառն կը բնակին . ոչ տուն ունին և ոչ անկողին , ու ծառի մը կեղևով իրենց մարմինը կէս մը կը ծածկեն . կերածնին ալ պղտի ձկներ են որ մասնաւոր արուեստով ծովուն եզերքնէրէն կ'որսան : Աղէկ որ Անգղիոյ գաղութականաց հոն ոտք կոխելուն պատճառաւ , քաղաքականութեան բուն զօրութիւնը անոնց վայրենի մտացը վըայ ազդել սխաւ , ու կամաց կամաց գովելի նմանողութեան ջանք մը սկսան ունենալ :

Պողոք , Սարաթացիք ու հնդկային թերակղզոյն մէջի բնակող ուրիշ ազգերն ալ , ընդհանրապէս աւելի եւրոպական գծադրութիւն ունին . իսկ մութերնուն գոյնը միօրինակ ձիթագոյն է : Պողոլի կանայք իրենց մարմնոյն մորթը գոյնզգոյն կը ներկեն , ու բուսոց արմատներուն հիւթովը՝ ծաղկրներ կը ձևացնեն վրան : Պէնկալացիք Պողոլներէն աւելի դեղնագոյն մորթ ունին . ու իրենց մեծ շահավաճառ սեպուած է , անգութ մարդատեցութեամբ գերի ծախելը . բայց ուրիշ կողմանէ քաղցրաբարոյ են և վայելադէմ : Վորոմանտէններն ու Սալպարները բոլորովին սև են , ու Պէնկալացիներէն աւելի վայրագ բնութիւն ունին : Պանիանները ամենեւին միս ուտելու սովորութիւն չունին . և սպանութենէ անանկ զլուում մը կը զգան որ պղտի միջատ մ'ալ սոյաններու ձեռուրնին առաջ չերթար : Վալիբութները ձիթագոյն են , ու բազմակնութիւնը մէջերնին արգիլուած է , բայց մէկ սգնուական կնիկ մը կրնայ բազմայր ըլլալ : — Սէյլան կղզին շատ բազմամարդ է , ու մէջը երկու զանազան ազգ կայ որ իրարմէ թէ կրօնիք , թէ բարութ և թէ կատաղարութեամբ

կը զանազանին . կղզոյն հիւսիսային կողմերը կը բնակին Պետա ըսուած վայրենիները , որոնց մորթը աժգոյն ճերմակ ու մազերնին կարմրագոյն է . ծառախիտ ու անմարդի անտառներու մէջ առանձնակեաց կեանք մը կը վարեն . ցեղ ցեղ բաժնուած են ասոնք , ու մէկ գլխոյ մը կը հնազանդին , և իրենց սովորութիւններովն ու բարքովը Սիւլտիոյ լեռնակամաց շատ նմանութիւն ունին : Վետերով կենդանիներ կ'որսան , ու ոմոնց միսը եփելու սովորութիւն չունին , այլ մեղրի մէջ խառնած՝ հում հում կ'ուտեն : Հաւանական կ'երևնայ թէ ասոնք , ինչպէս նաև Ղաւայի Չաբրէլա ըսուածները Սլուուացուցմէ առաջ եկած են : Սէյլանի բարեխառն կողմերը Վինկուլացիները կը բնակին , որոնք սև են , ագեղ և մերկ չեն , և բունաւորներու կը հնազանդին . քաղաքական կեանաց սկզբունքները մտած է մէջերնին . բայց խարդախ են բարքով , շղթորթ ու շահասէր , որ ընդհանուր ախտեր կրնան սեպուել ամենայն գերի ժողովուրդոց :

Սարտիվացիք , որ հնդկաստանի ծովուն կղզիները կը բնակին , Սլուուացուց շատ կը նմանին . կազմուածքնին վայելուչ ու համեմատ է , միայն իրենց ձիթագոյն մորթովը անոնցմէ կը տարբերին : Բայց որովհետև իրենց արիւնը ուրիշ շատ ազգաց հետ խառնած է , անոր համար մէջերնին ճերմակ կանայք ալ կը գտնուին , որ չափէ դուրս անառակ , խառնագնաց և անհաւատարիմ են : Իսկ Սալաիվեան կղզիներուն ժողովուրդը բնական մաքրասէր , աշխոյժ , ճարտար և արուեստից ու գիտութեանց յարգը ճանչցող են , մասնաւորապէս աստեղաբաշխութեան մեծ յարգ կուտան : Այս կղզիներուն գլխաւոր օրէնքներուն մէկն ալ տղոց դաստիարակութիւնն է . ամէն աստիճանի մարք , նոյն իսկ թագուհիք , պարտական են տղաքնին իրենք սնուցանելու , և ամենեւին չեն խանձարբեր : Տղան իննամսական եղածին պէս ոտք կ'ելէ , եօթը տարուան կը թլփատուի և ինը տարուան ուսման կը արուի :

Հնդկաստանի մէջ Փորրուգէշներուն
զիսաւոր տեղը Կոս ըսուածն է . ուր
ատենով մեծ գերեզմանաք կ'ընէին
Հնդկաստանի ամէն կողմի կանանց , ու
րոնց մէջ Ճերմակ , սե , ձիթադոյն , ա-
մէն գունովը կը գտնուէր , և ազէկ
նուագարան զարնէլ , կար կարել ու աս-
ղնեգործել գիտէին :

Հնդկաստանի կլիման ամենէն ազէկ
կլիմաներէն մէկն է . բայց ժողովուրդը
ծոյլ , գերութեամբ արականեալ , և
իրենց բազմաթիւ ըլլալովսին ալ բուռ
մը Լարուպսցոց չեն կրնար դէմ դնել :
Իննեկին հաստատուն բնաւորութիւն
չունին . իրաւ շահատէր են ու արծա-
թաակէր , բայց սիրտ չեն ընէր իրենց
ունեցածը պաշտպանելու :

(ՄՆԱՅԱԾՆ ՈՒՐԻՇ ԱՆԳԱՄ)

մանկար Կոստան 33 միլիոն

— 000 —

ՍՊԵՐՍ ԳՐԱՆԻՍ ԳԻՐԻՍ ԳԻՐԻՍ
ԳԻՐԻՍ ԳԻՐԻՍ ԳԻՐԻՍ ԳԻՐԻՍ
ԳԻՐԻՍ ԳԻՐԻՍ ԳԻՐԻՍ ԳԻՐԻՍ
ԳԻՐԻՍ ԳԻՐԻՍ ԳԻՐԻՍ ԳԻՐԻՍ

ՍՊԵՐՍ ԳՐԱՆԻՍ ԳԻՐԻՍ ԳԻՐԻՍ ԳԻՐԻՍ ԳԻՐԻՍ

ԻԱԶՄԱՎԻԳԻՍ չորրորդ տարուան
հատորին մէջ մարդուս մարմնոյն ինքն
իրմէ բռնկելուն վրայ արգէն խօսած
ըլլալով , հիմայ ալ ստակալի դիպուած
մը պատմենք որ մօտ օրերս Փարիզու
գինեատուններուն մէկուն մէջ պատա-
հէր է :

Պատերու ներկ տուող արուեստաւո-
րին մէկը , որ անբարեխառն կեանք մը
կ'անցընէ եղեր , մօտերս երբոր ուրիշ-
ներու հետ մէկտեղ գինեատան մը մէջ
խմելու հետ էր , խեղբին ինչ փչեց ,
ըսաւ թէ ինձի ինչ կու տաք թէ որ սա-
վառ ճրագն ուտելու ըլլամ . անոնք ալ
ըսին թէ քեզի այսչափ բան՝ թէ որ ու-
տելու ըլլաս : Բայց հազիւ թէ ճրագը
բերանն էր խօթեր , բարակ ձայն մը
հանեց , ու գետին ընկաւ . այս յանկար-
ծական դիպուածէս ընկերներն ապշե-
ցան միացին . մէյմըն ալ ինչ տեսնեն ,

չըթունքներուն վրայ կապուտակ բոց
կը քալէ , ուզեցին օգնութիւն մ'ընել ,
և երբոր մօտեցան որ զինքը գետնէն
վերցընեն , վախերնէն սարսափեցան .
վասն զի տեսան որ ողորմելոյն բոլոր
ներսի դին հնոցի պէս կը վառէր , և
հազիւ թէ կէս ժամ անցաւ՝ գլուխն ու
կուրծքին վերին մասը ածուխ դարձան :
Հոն երկու բժիշկ վրայ հասան , որոնք
մէկէն իմացան որ այն խեղճ մարդուն
մարմինը ինքն իրմէ բռնկէր է :

Եւս ահաւոր երևութիւն բուն պատ-
ճառը գեռ գիտութիւնն ալ ազէկ մը
չէ բացատրած . և մարդուս մարմնոյն
այս այրումը այնպէս զօրաւոր և երազ
է , որ քիչ ժամանակի մէջ բոլոր սակոր-
ները , կաշին , ջղերը կ'այրէ կը մրկէ ու
մոխիր կը դարձունէ . և բովանդակ մար-
մնէն՝ ինկած տեղը բուռ մը մոխիր կը
մնայ :

Թէպէտ և քիչ են այսպիսի դիպուած-
ները , բայց կը պատահին . և օրագիրք
ասկէ առիթ առնելով՝ մարդուս մարմ-
նոյն ինքն իրմէ բռնկելուն զանազան
դիպուածներ կը պատմեն , որոնցմէ մէկն
ալ հետեւեալն է :

Բանի մը տարի առաջ մէկ կին մըն
ալ այսպէս այրեւ է , որ սգելից հեղա-
նիւթներ շատ կը խմէ եղեր . մարմնոյն
մեծագոյն մասը մոխիր դարձեր է , ա-
ռանց սենեկին կահ կարասեացը , և ոչ
իսկ աթոռին որուն վրայ կիսն ընկեր
է , վրաս մը հասցունելու : Եւս կինը
երբոր բռնկէր է՝ կրակարանի առջև
կը փչէ եղեր որ կրակը բոց հանէ :

Ղաջլիմներն ալ այս երևոյթս դի-
տեր էին , բայց արտաքոյ կարգի դի-
պուածներէն մէկը կը սեպէին , որով
վրան սուսմնական գիտողութիւն մը
չեն ըրած :

Վրէթէ միշտ այս կրակը մարդուս
չէնքն առածին պէս կաթուածը վրայ
կը հասնի . բայց կ'ըլլայ ալ որ մեռնե-
լէն առաջ կամայ կամայ կ'այրի . և
բժշկականութեան պատմութեան մէջ
կը յիշատակուի թէ մարդուն մէկը այս-
պէս չորս օր այրեր ու վերջն է մեռեր :